

Muuttuvat ja kirjavat parantamistavat

Kirja-arvio, Historiallinen Aikakauskirja 116, 4/2018

Markku Hokkanen ja Kalle Kananoja (toim.): **Kiistellyt tiet terveyteen. Parantamisen monimuotoisuus globaalihistoriassa.** SKS 2017. 355 s. ISBN 978-952-222-840-6.

Lääketieteen, parantamisen ja terveyden historian kenttä on maassamme vielä melko pieni ja siksi uuden suomenkielisen teoksen ilmestyminen tältä alalta on aina merkkitapaus. Markku Hokkasen ja Kalle Kananojan toimittama, vuonna 2017 ilmestynyt teos *Kiistellyt tiet terveyteen. Parantamisen monimuotoisuus globaalihistoriassa* lähestyy aihettaan yhdeksän keskenään varsin erilaisen artikkelin kautta. Hokkasen ja Kananoja lisäksi artikkeleita ovat kirjoittaneet Ulla Piela, Suvi Rytty, Hugh Cagle, Jaakko Takkinen, Maarit Forde sekä Rani-Henrik Andersson ja David Posthumus. Lukija saa siis teoksen myötä mahdollisuuden tutustua kerralla monipuolisesti alan uuteen tutkimukseen.

Kokoelman yleisenä teemana ovat parantamiseen liittyneet kiistat, erityisesti rajankäynti länsimaisen lääketieteen ja muiden parantamistapojen ja -traditioiden välillä. Artikkeleissa käsitellään muun muassa kansanparannusta eri puolilta maailmaa (esimerkiksi Andersson ja Posthumus), 1800- ja 1900-lukujen vaihteen niin sanottua luonnonlääkintää (Rytty) sekä sitä, kuinka erilaiset traditiot ja parantamiskulttuurit ovat ottaneet toisiltaan vaikutteita (Cagle, Takkinen, Hokkanen, Kananoja). Näkökulma on kiinnostava ja raikas. Perinteisessä lääketieteen historian tutkimuksessa niin Suomessa kuin muuallakin on ollut melko tavallista esittää tieteenalan menneisyys suurten nimien ja saavutusten kautta, eräänlaisena sankaritarinana tieteen taistelusta ihmiskuntaa uhkaavia tauteja vastaan. Oppihistoriallisuus on ollut vahvaa. Tästä syystä alalla on painolastinsa, vaikka viime vuosikymmeninä se onkin ollut huomattavasti moniäänisempi. Tässä käsiteltävän teoksen tavoitteena onkin haastaa perinteisiä näkökulmia.

Kiistellyt tiet terveyteen tuo monipuolisesti esille sellaisia ääniä ja käytäntöjä, joita lääketieteen historiassa harvemmin huomioidaan. Teoksessa liikutaan Karjalasta Brasiliaan ja Tiibetistä Pohjois-Amerikan alkuperäiskansojen pariin. Lukijalle avataan kiehtovasti erilaisten parantamistapojen rikkautta sekä eri parannustraditioiden kykyä lainata piirteitä ja käytäntöjä toisiltaan – niin sanottua

hybridisaatiota. Erilaisia yhteentörmäyksiä ja valta-asetelmia nostetaan näkyville kiitettävästi, mutta toisinaan ehkä turhankin innokkaasti. Paikoitellen sanavalinnat antavat ymmärtää, että osa kirjoittajista on kokenut tärkeäksi länsimaisen lääketieteen – tai kuten teoksessa asia ilmaistaan, *koululääketieteen* edustajien arroganssin osoittamisen ja toisaalta muiden parantajien esittämisen myönteisessä valossa. Tällainen vaikutelma syntyy erityisesti silloin, kun todetaan, etteivät antiikin Kreikan lääketieteen menetelmät olleet sen vähemmän ”irrationaalisia” kuin ajan muutkaan, yleensä uskonnolliset parantamistavat (s. 16) tai kun korostetaan lääkäreiden halua rajoittaa sitä, kenellä on oikeus parantaa. Rationaalisuudesta ja irrationaalisuudesta puhuminen on lähtökohtaisesti omituinen valinta, etenkin kun irrationaalisuus liitetään antiikin kontekstissa yksinkertaisten uskonnollisiin käsityksiin.

Rationaalisuus-termiä käytetään erikoisesti myöhemminkin teoksessa, kun 1700-luvun lääketiedettä kuvataan toteamalla sen pohjautuneen ”humoraalipatologiaan, mutta sitä täydentämässä oli rationaalisen päättelyn muovaamia teorioita” (s. 100). Rationaalisuuden merkitys on tällaisessa käytössä hämärä: tarkoitetaanko siis, että irrationaalista on mikä tahansa käsitys, jonka tiede on sittemmin osoittanut virheelliseksi? Huomionarvoista on, että termejä rationaalinen ja irrationaalinen käytetään teoksessa lähinnä ”koululääketieteestä” puhuttaessa. Muiden parantamistapojen kohdalla niitä ei nosteta esiin, siitä huolimatta, että monissa niistä uskonnollisilla käsityksillä on tärkeä osa. Suomalaislääkäreiden ja viranomaisten pyrkimykset rajoittaa maallikoiden elinkeinotoimintaa parantajina taas tuskin kertovat ennen kaikkea valta-aseman rajaamisen halusta – useimmiten vaikuttimena lienee ollut samanlainen huoli potilaista kuin nykyäänkin puhuttaessa uskomushoitojen tai valelääkäreiden vaaroista.

Melko pitkälle mennään myös silloin, kun 1700- ja 1800-lukujen piirilääkäreistä todetaan, että ”heidän tarjoamansa apu ei ollut nykymittapuun mukaista lääketiedettä vaan yksi parantamiseen tähtäävä uskomuksiin, empiirisiin havaintoihin ja kokemuksiin perustuva hoitojärjestelmä muiden joukossa” ja että ”hoidon parantava vaikutus perustui todennäköisesti lääkärin auktoriteettiin sekä hänen sosiaaliseen ja psykologiseen vaikuttavuuteensa” (s. 101). Lisäksi esitetään suoraan, että ”lääketiede ei juuri kehittynyt 1700-luvulla” (s. 97). On toki selvää, ettei lääketiede ollut nykyisen kaltaista ennen bakteriologista vallankumousta ja sen myötä saavutettua tietoa taudinaiheuttajista. Kaikkien piirilääkäreiden saavuttamien tulosten selittäminen niin sanotulla hoitovaikutuksella on kuitenkin rohkea väite, joka jättää huomiotta muun muassa rokonistutukset ja rokotukset sekä kiniinin käytön malariaa vastaan. Teos tuntuukin jossain määrin ajautuvan tilanteeseen, jossa

”koululääketieteen” asemaa historiassa pyritään kritisoimaan voimakkaasti samalla kun vaihtoehtoisia parantamistapoja käsitellään mahdollisimman kunnioittavasti.

Termin *globaalihistoria* käyttö teoksessa, aina alaotsikkoa myöten, kaipaisi tarkempaa selitystä. Globaalihistoriaan on tyypillisesti kuulunut suurten ihmisryhmien ja laajojen alueiden käsittely sekä kolonialismin ja Eurooppa-keskeisyyden kritiikki. Niinpä termin nostaminen otsikkoon tuntuu harhaanjohtavalta artikkelikokoelmassa, jonka painopiste on alueellisesti varsin rajatuissa tutkimuksissa, vaikka tapaukset sijoittuvatkin maantieteellisesti erittäin laajalle alueelle. Teoksen alaotsikkoa ja sisältöä vertaillen tekeekin mieli kysyä, miksi on haluttu profiloitua juuri globaalihistorian kautta, kun teos on ansiokas jo muistakin syistä. Kolonialismin ja eurosentrisyyden kritiikki puolestaan on teoksessa vahvaa, mistä on syytä kiittää. Erityisesti Maarit Forden artikkeli ”Obeah ja toiseuden politiikka” pureutuu vaikuttavasti näihin teemoihin. Kuitenkin muiden kuin eurooppalaisten kulttuurien parantamistaditiot nousevat teoksessa esiin pitkälti sen kautta, kuinka ne ovat reagoineet eurooppalaisten kulttuurien kohtaamiseen tai kuinka ne on eurooppalaisista näkökulmista nähty. Tämä johtunee lähdeilanteesta ja on ymmärrettävää; asian olisi kuitenkin voinut tuoda selvemmin esiin.

Painopisteen asettaminen parantamisen eri muotoihin liittyneisiin kiistoihin ja konflikteihin tekee teoksesta erittäin kiinnostavan. Tämä erityisesti Hokkasen ja Kananojan laatimassa johdannossa esiin tuotu näkökulma on tärkeä lääketieteen ja parantamisen historiassa ja siten kokonainen artikkelikokoelma tästä näkökulmasta on merkittävä avaus. Ristiriitoja kuvataan pääasiassa ”koululääketieteen” ja muiden, yleensä kansanomaisen parantamistapojen välillä. Kuitenkin myös länsimaisen lääketieteen sisällä on ollut merkittäviä kiistoja ja koulukuntaeroja, ja tämän tyyppisiä ristiriitoja olisi hieman kaivannut mukaan.

Vaikka kiistanäkökulma on teoksessa keskeinen, on artikkeleiden anti vähintään yhtä kiinnostavaa silloin, kun kuvataan hybridisaation kiinnostavaa mosaiikkimaisuutta. Tämä puoli jää lääketieteen historiassa usein liian vähälle huomiolle, ja Hokkasen ja Kananojan toimittama teos paikkaa tätä puutetta huomattavasti.

Kiistellyt tiet terveyteen on näkökulmaltaan tuore artikkelikokoelma, jolla on kiistattomat ansionsa. Monipuolisuudessaan se on suomalaiselle lääketieteen ja terveyden historian tutkimukselle virkistävä ja alan tutkijalle erittäin ilahduttava. Sitä voikin lämpimästi suositella parantamisen monipuolisesta historiasta ja erilaisten kulttuurien kohtaamisesta kiinnostuneille.

Elina Maaniitty

Tohtorikoulutettava

Turun yliopisto/Helsingin yliopisto